

Farmakologie

Farmakodynamika

- co dělá léčivo s organismem
- studuje mechanismy účinku jednotlivých látek

Farmakokinetika

- co dělá organizmus s léčivem
- sleduje osud léčiva v organismu (absorpce, distribuce, metabolismus, exkrece)

Farmakologie

Léčivo

- látky nebo jejich směsi, které jsou určeny k podání člověku nebo zvířeti k léčení chorob

Zákon č. 378/2007 Sb. o léčivech

Léčivý přípravek

- látka nebo kombinace látek, která má preventivní či léčebné účinky, nebo kterou lze použít k ovlivnění fyziologických funkcí či diagnostickým účelům u lidí a zvířat
- zahrnuje ze zákona i desinf. přípravky, imunologické přípravky, krevní deriváty radiofarmaka, některé léčivé čaje.

Lék – nemá oporu v souč. právním systému, v zákonech není definován.

Dávky

Podprahová dávka

Terapeutická dávka

Efektivní dávka **ED50**

Toxická dávka **LD50**

Letální dávka **TD50**

Terapeutický index = $LD50/ED50 = LD5/ED95 = TD5/ED95$

Účinek léčiva

Účinek a jeho mechanismus na molekulární úrovni

receptor--- efektor

**nereceptorové mechanismy
působení**

Druhy receptorů

podle konfigurace:

- intracelulární receptory
- transmembránové proteiny/enzymy
- transmembránové proteiny, kde receptor je spojen s
- efektem pomocí G-proteinu
- iontové kanály

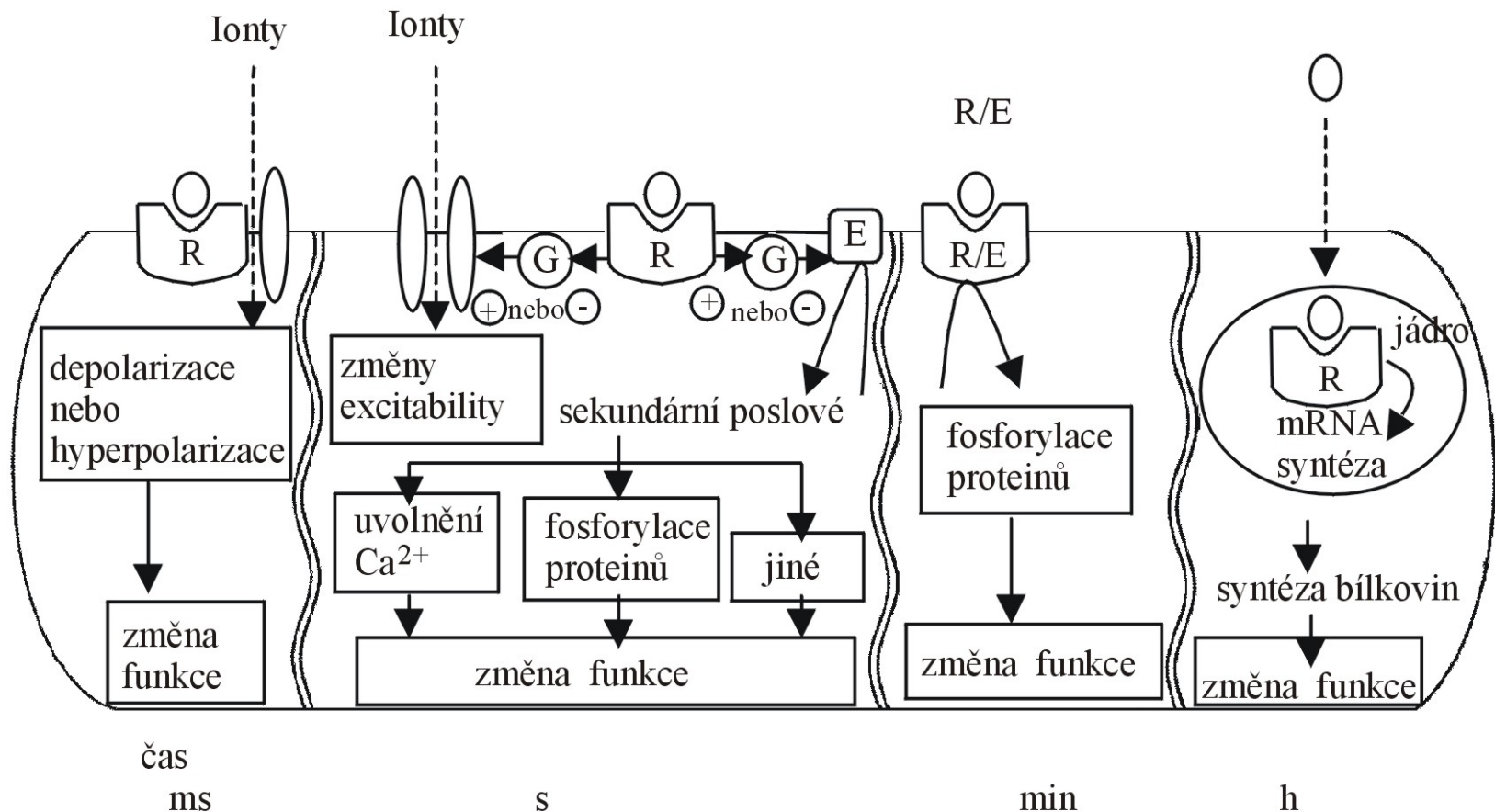
Druhy receptorů

Receptory spřažené
s iontovými kanály

Receptory spřažené
s G proteiny

Receptory obsahující
proteinkinázu

Receptory účastnící se
genové transkripce

Receptorové ligandy

Afinita

- schopnost látky vázat se na určitý receptor

Vnitřní aktivita < 0 - 1 >

- vyjadřuje schopnost látky vyvolat biologickou odpověď po vazbě na specifický receptor
- lze ji charakterizovat maximálním možným účinkem

Receptorové ligandy

Agonista receptoru

- váže se na receptor a po vazbě vyvolá účinek
- agonista s vnitřní aktivitou = 1 je ozn. „plný agonista“

Antagonista receptoru

- váže se na receptor a po vazbě nevyvolá účinek
- mají vysokou afinitu a nízkou (0) vnitřní aktivitu

Parciální agonista

- vnitřní aktivita $< 0 - 1 >$
- váže se na receptor a po vazbě vyvolá účinek, který nikdy nedosáhne svého maxima; mohou mít velmi vysokou afinitu k receptoru
- při souč. podání s plnými agonisty fungují jako antagonisté

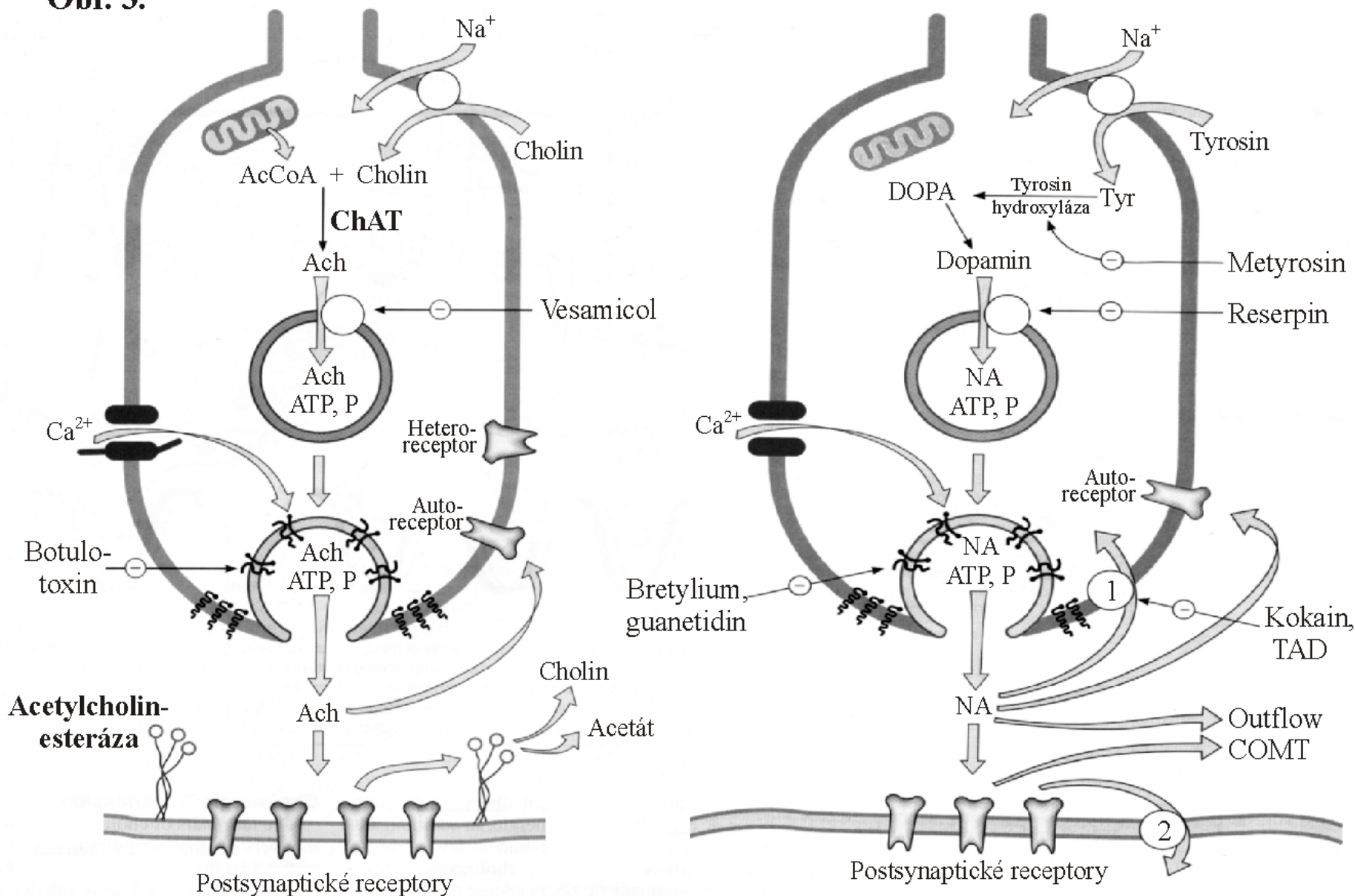

Regulační mechanismy ovlivňující počty a funkce receptorů:

up - regulace

down - regulace

Obr. 3.

Použité zkratky - Ach - acetylcholin, ChAT - cholin acetyltransferáza, AcCoA- acetyl koenzymA, ATP - adenosin trifosfát, P - substance P, NA - noradrenalin, COMT -katechol-O-metyltransferáza, 1 - uptake 1 = reuptake, 2 - uptake 2, TAD - tricyklická antidepresiva

Nereceptorové mechanismy působení

B) Látky působící svými obecnými fyz.-chem. vlastnostmi

- celková anestetika
- osmotická laxativa, diuretika
- detergenty
- radionuklidy
- mechanické krytí povrchu...

Základy farmakokinetiky

Farmakokinetika

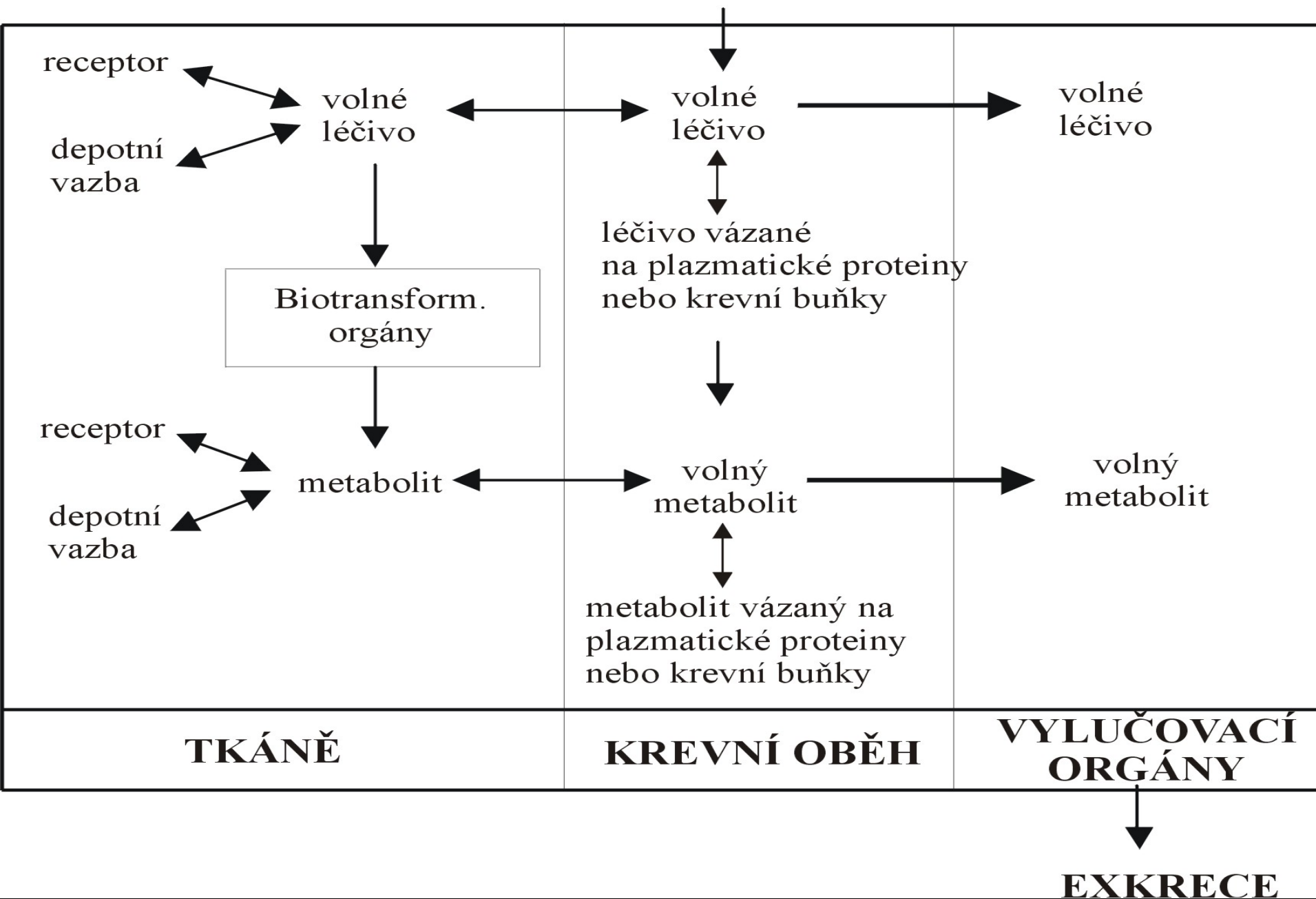
- zabývá se studiem procesů
absorpce,
distribuce,
biotransformace a
exkrece léčiv

a jejich vztahem k farmakologickým
(terapeutickým i toxickým) účinkům léčiv.

„CO DĚLÁ ORGANISMUS S LÉČIVEM“

Podání léčiva

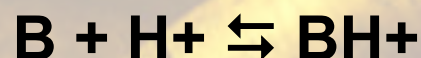
ABSORPCE

Obecné zákonitosti pohybu léčiva v lidském těle

fyzikálně-chemické vlastnosti léčiva

lipofilní vs. hydrofilní, velikost, náboj, pKa

prostup léčiva biologickými membránami

lipofilní – pasivní difuze

hydrofilní – prostup přes póry

aktivní transport

vazba léčiva

plazmatické bílkoviny

vazba na krevní buňky

vazba ve tkáních

prokrvení tkání

a) mozek, srdce, játra a ledviny

b) tuková tkáň

ABSORPCE

vnitřní podání

– střevní desinf., ATB s lok. účinkem

vnější podání

– na kůži, sliznice

enterální podání

- (do trávicího ústrojí):

- per os
- per rectum

parenterální podání

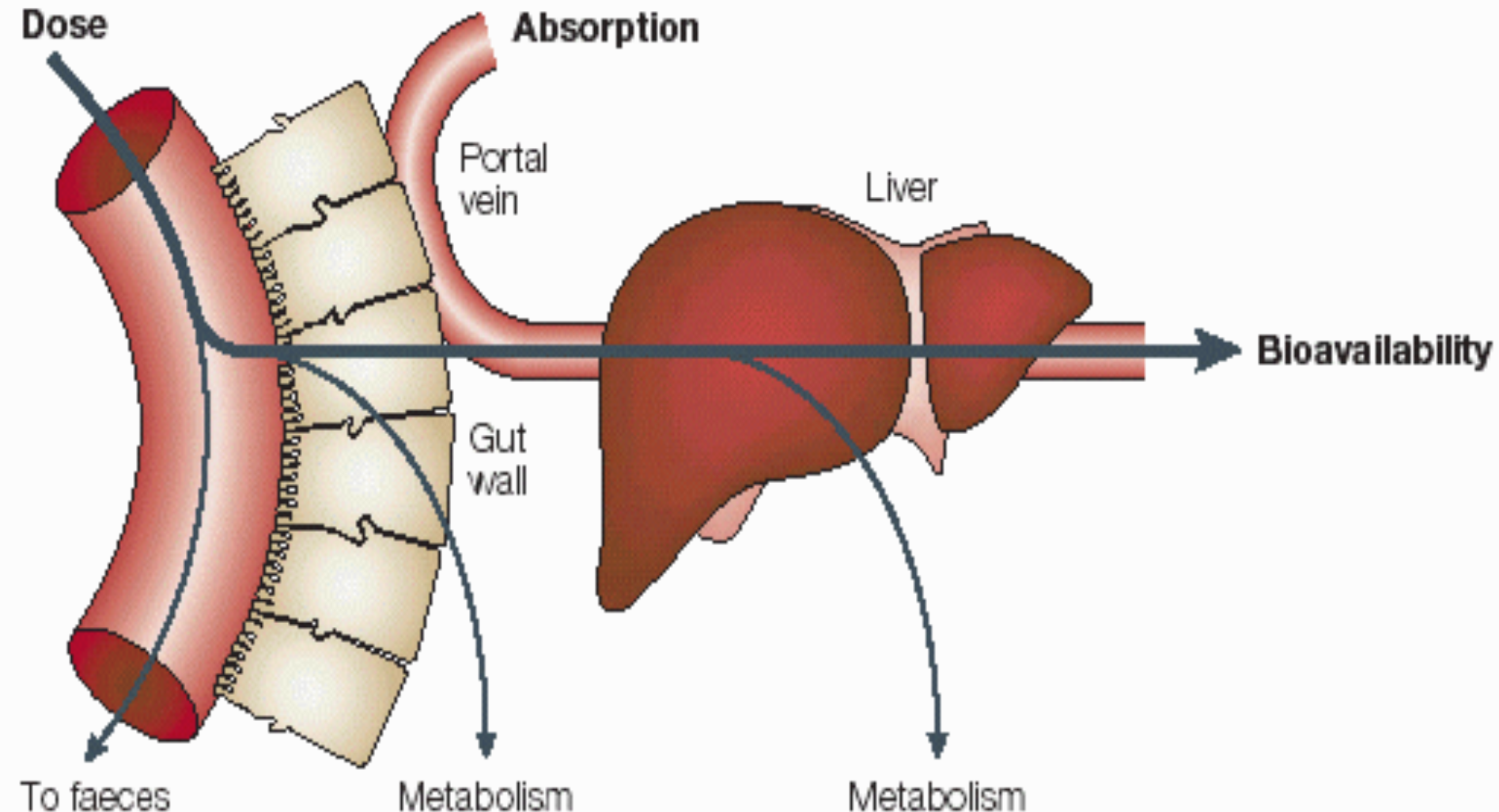
- injekční
- inhalační
- sublinguální
- bukální
- intranazální
- transdermální

Absorpce

F- biologická dostupnost (rozsah)

- **jaký podíl z podané dávky se dostane do systémové cirkulace**
- nitrožilní - $100\% = 1$
- extravaskulární podání - $0-100\%$ (resp. $0-1$).
- pokud je $0-20\% = 0-0,2$ - nemá cenu dané léčivo touto cestou podávat (přesto se podávají SET, bisfosfonáty)

Efekt prvního průchodu játry, presystémová eliminace

DISTRIBUCE

- průnik léčiva z krve do tkání
- dynamický děj, kde nás zajímá:

rychlost - která závisí na:

- vazbě
- průniku přes biomembránu
- průtoku krve orgánem

stav - distribuční rovnováha, kdy se vyrovnají podíly volných frakcí léčiva v plazmě a ve

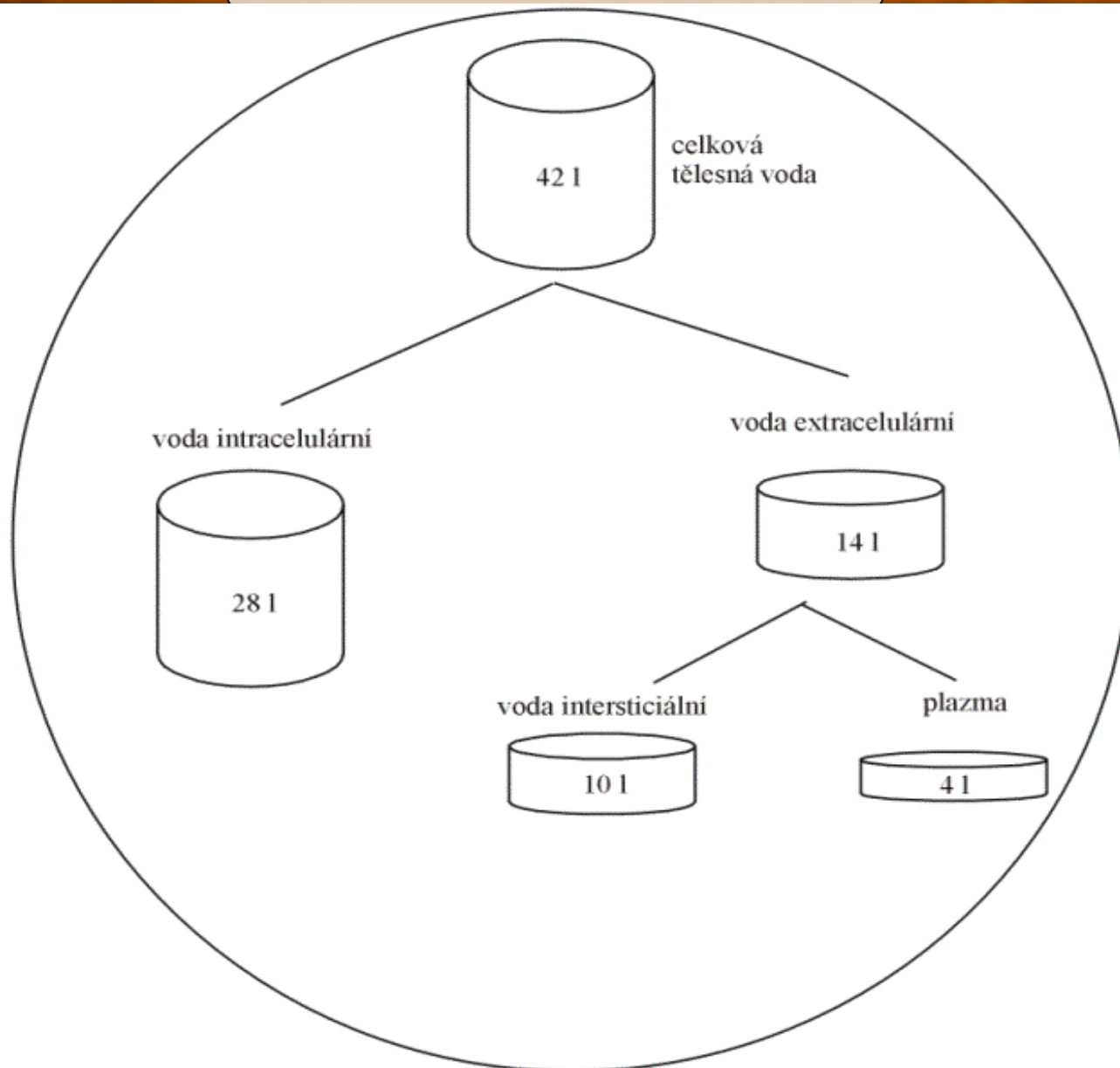
tkáních

Distribuční objem-V_d – hypotetický

$$V_d = \frac{D}{c_{\text{plazma}}}$$

poměr mezi množstvím léčiva v organismu a dosaženou plazmatickou koncentrací

DISTRIBUCE

DISTRIBUCE

V_d = **objem hypotetický**,
výsledná hodnota V_d může být i 50000 litrů
(antimalarika). Co nám tedy tento údaj řekne:

Můžeme zjistit kam se léčivo v organismu dostává.

Můžeme stanovit počáteční „nárazovou“ dávku léčiva.

Můžeme stanovit úspěšnost hemodialýzy a hemoperfuze.

ELIMINACE

Biotransformace - metabolismus

Procesy probíhající převážně v játrech, ale i v ledvinách a jiných tkáních těla.

Enzymatické procesy

biodegradace

bioaktivace (prodrug)

enalapril-enalaprilát

kodein-morfin

bromhexin - ambroxol

ELIMINACE

1. Fáze: oxidace, hydrolýza -je zachována určitá liposolubilita

Cytochromy P450, dehydrogenázy

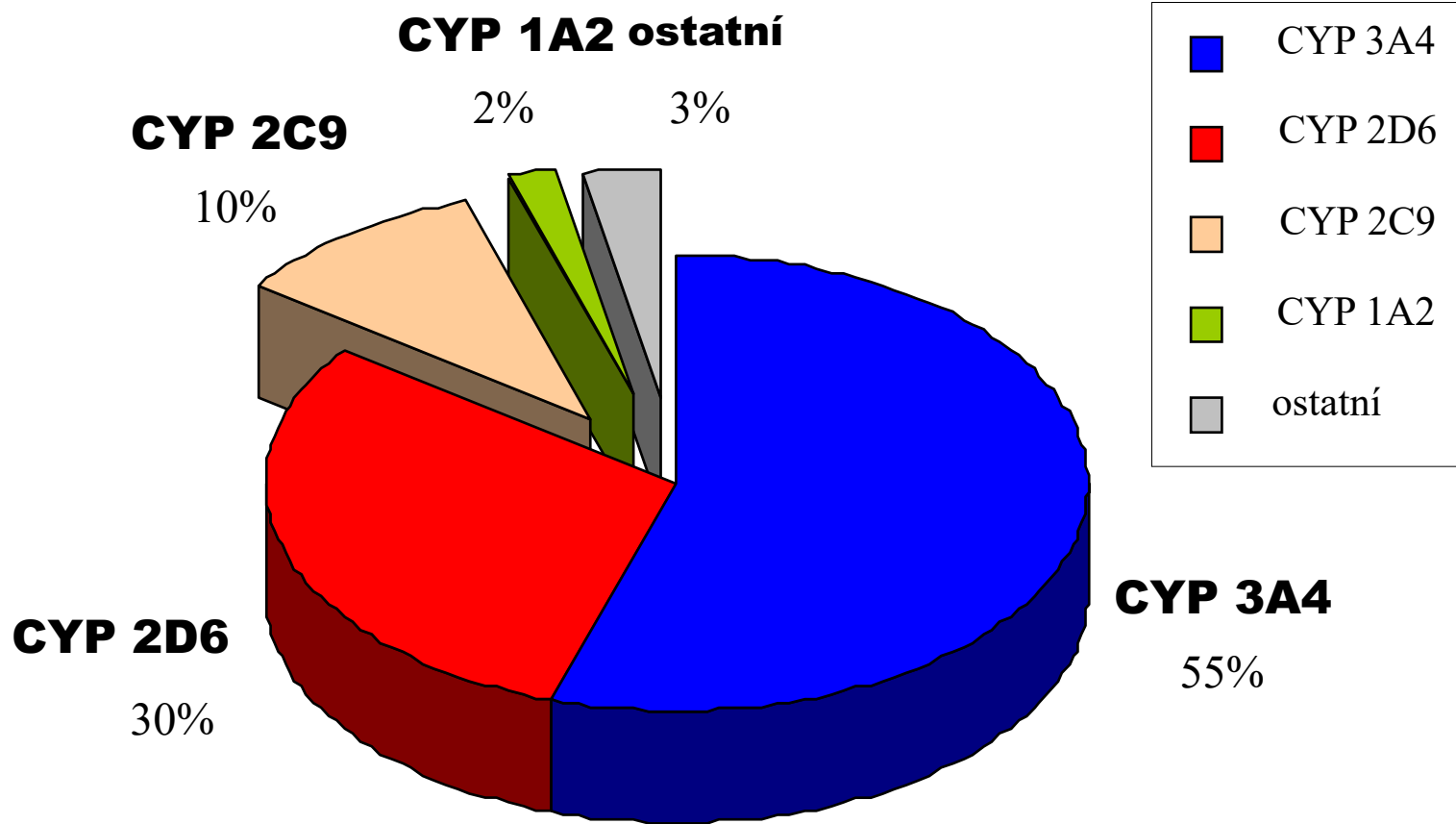
2. Fáze: konjugace - látky se stávají rozpustné ve vodě.

Metabolit - účinný („více/méně“)

- neúčinný

- toxický (změněné FKL vlastnosti)

ELIMINACE

INHIBITORY X INDUKTORY CYP450

antidepresiva
(fluoxetin, fluvoxamin,
paroxetin)
chinin, chinidin
chloramfenikol,
erytromycin
ketokonazol,
itrakonazol
grapefruitová šťáva

dexametazon
fenobarbital
rifampicin
fenytoin
třezalka tečkovaná
(*Hypericum perforatum*)
jinan dvoulaločný (*Ginkgo
biloba*)

ELIMINACE

- léčivo je eliminováno rychlostí, která je určena **eliminační konstantou** $k_e = \ln C_1 - \ln C_2 / t_2 - t_1$
- **biologickým poločasem** - léčivo je úplně odstraněno za 4-5 biologických poločasů. $t_{0,5} = \ln 2 / k_e = 0,7 / k_e$
- **clearance** $Cl_{TOT} = D/AUC = k_e V_d$
= objem plazmy, kt. se zcela očistí od léčiva za jednotku času [l . h⁻¹]

ELIMINACE

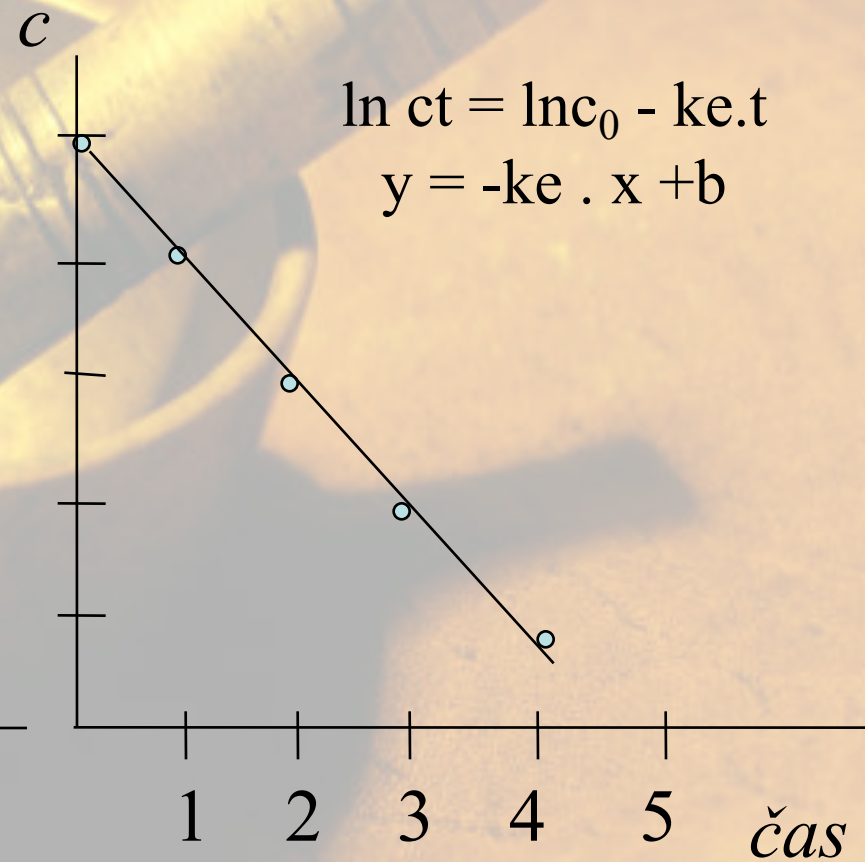
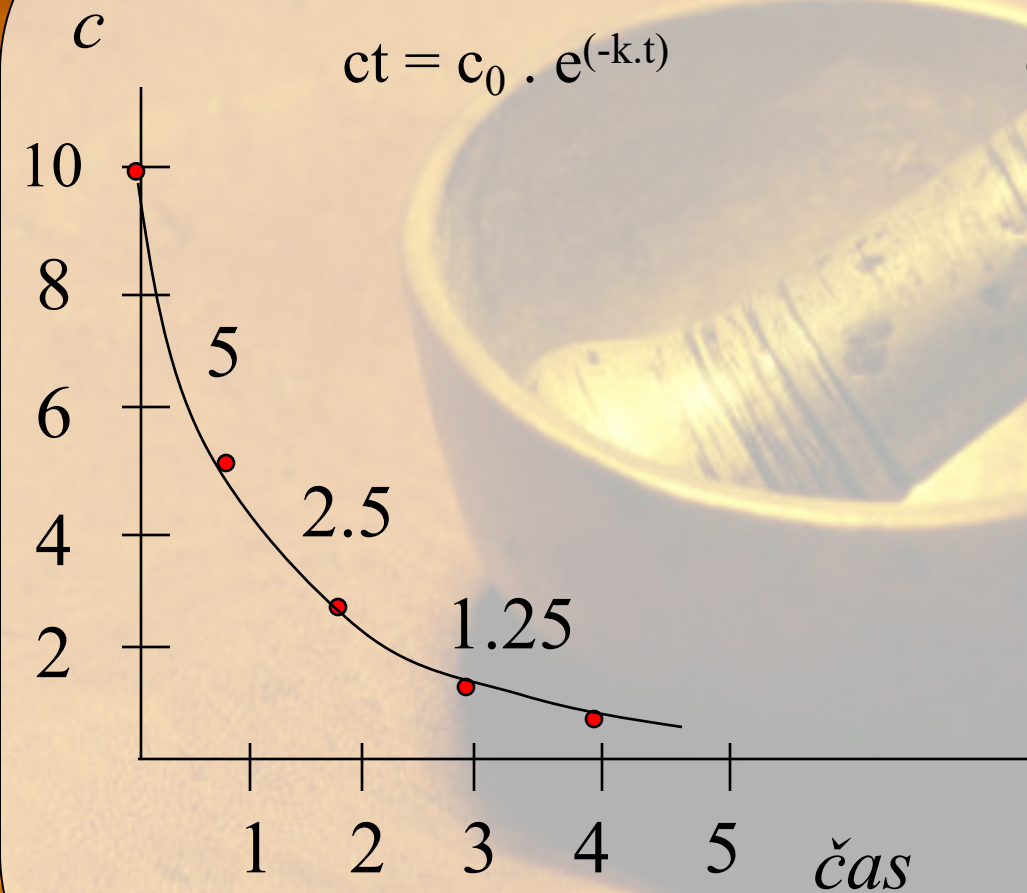
- léčivo je eliminováno rychlostí, která je určena **eliminační konstantou** $k_e = \ln C_1 - \ln C_2 / t_2 - t_1$
- **biologickým poločasem** - léčivo je úplně odstraněno za 4-5 biologických poločasů. $t_{0,5} = \ln 2 / k_e = 0,7 / k_e$
- **clearance** $Cl_{TOT} = D/AUC = k_e V_d$
= objem plazmy, kt. se zcela očistí od léčiva za jednotku času [l . h⁻¹]

ELIMINACE

- eliminace podle 1. řádu
= rychlost eliminace klesá s klesající koncentrací LČ v plazmě (lineární kinetika)
- eliminace podle 0. řádu
= rychlost eliminace se s koncentrací LČ v plazmě nemění (nelineární kinetika)

Kinetika eliminace 1. řádu x 0. řádu

EXKRECE

ledvinami
játry
plícemi
mlékem

žluč, sliny, kůže, vlasy,.....

Ledviny

Exkrece moči - glomerulární filtrace, tubulární sekrece, tubulární reabsorpce.

EXKRECE

Ledviny

- $MW < 60.000\text{ D}$ (MW albuminu = 68.000 D)
- tubulární sekrece
- tubulární reabsorpce

acidifikace

- acetazolamid (inhibitor KA)
- chlorid amonný

alkalizace

- hydrogenuhličitan sodný

EXKRECE

Játra

- exkrece žluči-biliární clearance
- entarohepatální cirkulace

Faktory ovlivňující účinek léčiva

- „interindividuální“ rozdíly – hypo/hyperreaktivita
  - rozdíly v koncentraci endogenních ligandů
  - rozdíly v počtu a funkci receptorů
  - změny koncentrace léčiva v místě receptorů
  - hmotnost, věk, pohlaví, genetické predispozice
  - patologický stav
  - exogenní faktory: strava, kouření....

Interakce léčiv

- jsou pravděpodobné u léčiv:
  - měnících aktivitu jaterních enzymů
  - látek eliminovaných kinetikou 0. řádu
  - chronicky aplikovaných
  - užívaných současně s jinými léčivy
- farmakodynamické: synergický, aditivní, indiferentní, antagonistický
- farmakokinetické: na úrovni absorpce, distribuce, eliminace, exkrece

NEŽÁDOUCÍ ÚČINKY LÉČIV

Incidence:

- 10 – 20% u hospitalizovaných pacientů
- 0,5 – 0,9% - letální NÚ

Rozdělení:

Typ A – závislé na dávce

Typ B – na dávce nezávislé

Typ C - při chronickém podávání

Typ D - opožděné reakce

Typ E - po vysazení

Typ A – závislé na dávce

farmaceutická varianta:

- nedostatečně čisté přípravky – příměsi pyrogenů, bakterií apod.
- expirované léčivé přípravky

farmakokinetická varianta

- choroby jater (hepatitis, cirhóza, portální hypertenze)
- snížená produkce krevních albuminů při cirhóze
- choroby ledvin (akumulace léčiv vylučovaných glom. filtrací nebo tubul. sekrecí)
- choroby srdeční (snížené prokrvení jater a ledvin, zhoršená absorpce z GIT pro snížené prokrvení a edém střevní sliznice)

Typ B – nezávislé na dávce

= imunologické

- hypersenzitivity (alergie) - Typ I-IV
- pseudoalergické reakce - klinické projevy jako u hypersenzitivit, ale imunologicky nelze nic prokázat
  - při příští aplikaci se reakce na stejné léčivo nemusí opakovat
- farmakogenetické odchylky

Typ B – nezávislé na dávce

Alergické reakce

Typ 1 – časná reakce

- Ag vede k tvorbě IgE → vazba na bazofily a žírné buňky
- při dalším setkání vazba Ag na IgE → degranulace buněk → histamin, serotonin

→ kožní projevy, bronchospazmus, edém, hypotenze, šok

Typ 2 – cytotoxická reakce

- Ag se váže na povrch buněk (ery) a vyvolává tvorbu IgG a IgM protilátek
- při opakovaném kontaktu dojde ke zničení bu navázaným Ag

→ hemolytická anemie, lupus erythematodes

Typ B – nezávislé na dávce

Alergické reakce

Typ 3 – imunokomplexy

- komplex léčivo + IgG se váže na cévní stěnu → zánět
- vaskulitida, nefritida

Typ 4 – opožděná reakce

- léčivo reaguje se senzibilizovanými T-lymfocyty → lymfokiny → zánět
- kontaktní dermatitida

Typ C – při chronickém podávání

- tolerance
- závislost
- specifické pro různé látky
kortikosteroidy – atrofie kůry nadledvin
fenacetin – zánět ledvin

Typ D – opožděné

- karcinogenní
- hormonální zásahy v graviditě
- genová toxicita (vazba na DNA)
cyklofosamid → ca žlučníku
imunosuprese
imunosupresiva → ca jater, žlučových cest
- zasahující do reprodukce
snížení fertility
vývojová toxicita = teratogenní účinky
kumulace léčiv v mléce kojící matky

Typ E – po vysazení

- „rebound“ fenomén
po ukončení aplikace dojde k zhoršení
původních obtíží
anxiolytika → úzkost
antihypertenze → hypertenze
- abstinenční syndrom u látek
vyvolávajících závislost